

Φιλοσοφικά Παράθυρα σε Καιρό Εγκλεισμού
Το Τμήμα Φιλοσοφίας του Παν/μίου Πατρών στο Τρίτο Πρόγραμμα

Ελένη Περδικούρη (Επ. Καθηγήτρια) & Γιώργος Σαγκριώτης (Επ. Καθηγητής)
Θεωρίες συνωμοσίας

Μιχάλης Παρούσης(Αν. Καθηγητής)
Επιθανάτια Εξουσία

Ευγενία Μυλωνάκη (Επίκ. Καθηγήτρια)
Η αποψίλωση της ζωής μας

Ανδρέας Μιχαλάκης (Επ. Καθηγητής)
Αλληλεγγύη σε χαλεπούς καιρούς

Στασινός Σταυριανέας (Επ. Καθηγητής)
Γενναιότητα: μια αρετή για τον πόλεμο ή μια αρετή για την ειρήνη;

Πάυλος Κόντος (Καθηγητής)
Η ελπίδα όταν όλα είναι κλειστά

Επεισόδια 1+2

Ελένη Περδικούρη (Επ. Καθηγήτρια) & Γιώργος Σαγκριώτης (Επ. Καθηγητής) :
Θεωρίες συνωμοσίας

Δημοφιλή μυστικά: Στο ερώτημα αν πιστεύει στις συμπτώσεις, ο Σέρλοκ Χολμς απαντά ότι «το σύμπαν σπάνια είναι τόσο οκνηρό». Το επάγγελμά του ντετέκτιβ επιβάλλει την αποδοχή μιας οντολογικής θέσης. Το σύμπαν εργάζεται, εμφυσά στα γεγονότα το πνεύμα μιας έλλογης θέλησης. Ειδιάλλως δεν θα ήταν δυνατή η έλλογη διαλεύκανση των γεγονότων. Απαιτείται διαλεύκανση, γιατί το σύμπαν κρατά την εργασία του μυστική. Εκεί όπου οι «πολλοί» βλέπουν συμπτώσεις, οι εκλεκτοί, που δεν ξεγελιούνται, διαβλέπουν μια συνωμοσία. Τι είναι όμως μια θεωρία συνωμοσίας; Δεν είναι μόνο μια θεωρία με τις μεταφυσικές δεσμεύσεις που αναφέρθηκαν, αλλά και μια θεωρία με μια ορισμένη επιστημική δομή. Σε αντίθεση με ό,τι συμβαίνει με το κλασικό πρόβλημα της αξιοπιστίας των μαρτυριών περί θαυμάτων (βλ. π.χ. Hume), μια θεωρία συνωμοσίας αντλεί το κύρος της από την απουσία μαρτυριών, η οποία κρίνεται ως τεκμήριο. Μια τέτοια κρίση έχει ψυχολογικούς όπως επίσης κοινωνικοπολιτικούς και πολιτικοφιλοσοφικούς όρους (βλ. π.χ. Popper). Ποιοι είναι αυτοί, πώς διαπλέκονται με τη μεταφυσική και γνωσιοθεωρητική φυσιογνωμία των θεωριών συνωμοσίας και πώς είναι δυνατόν ο λόγος περί συνωμοσιών να απευθύνεται κατ' εξοχήν στη δημοσιότητα;

Στους αυτοκρατορικούς χρόνους τού συγκρητισμού της ελληνικής σκέψης με στοιχεία ανατολικών θρησκειών εμφανίζεται η χριστιανική σέκτα των Γνωστικών που εκπροσωπεί μία καινούργια στάση. Ο κόσμος θεωρείται άξιος περιφρόνησης, ως προϊόν ενός ανόητου, κακόβουλου και κακοποιού δημιουργού. Η πίστη ότι ο κόσμος αποτελεί άθυρμα κάποιων σκοτεινών δυνάμεων, που μόνο λίγοι πεφωτισμένοι γνωρίζουν (εξ ου και ο όρος «Γνώση»), βρίσκεται στον πυρήνα των θεωριών συνωμοσίας. Οι επιπτώσεις αυτής της πίστης είναι τόσο γνωσιολογικές όσο και ηθικές. Ο κόσμος είναι έτσι φτιαγμένος που δεν μπορούμε να τον γνωρίσουμε: ούτε η παρατήρηση ούτε ο συλλογισμός μας δίνουν πρόσβαση στη δομή του, η οποία αποκαλύπτεται με υπερλογικό τρόπο μόνο σε κάποιους εκλεκτούς. Και αν ο κόσμος μας είναι θεμελιωδώς κακός, τότε δεν υπάρχει κανένας απολύτως λόγος από μέρους μας για αγαθή πράξη. Αντιθέτως, η δυνατότητα σωτηρίας μας μπορεί και να απαιτεί την καταστροφή του. Βλέπε: E.R. Dodds, *Εθνικοί και χριστιανοί σε μια εποχή αγωνίας*, Εκδόσεις Αλεξάνδρεια, Αθήνα 1995.

Επεισόδιο 3^ο

Μιχάλης Παρούσης (Αν. Καθηγητής): Επιθανάτια Εξουσία

Ο Βοήθιος υπόκειται στη βία μιας ασιμωρητικής εξουσίας που νομιμοποιείται μέσω της συλικής ισχύος της. Η α-πορία των μεταβλητών μεγεθών που καθόριζαν τη ζωή του, όπως η κοινωνική αναγνώριση, ο πλούτος και τα αξιώματα, που μετατρέπεται σε α-πορεία ενόψει της εκτέλεσης της εσχάτης ποινής του, προκαλεί τη ριζοσπαστική ερμηνευτική απορία που τον καθοδηγεί στην λυτρωτική καταφυγή στο φιλοσοφείν. Το διάχυτο άγχος θανάτου που προξενεί η πανδημία, ο προφυλακτικός εγκλεισμός που ανατρέπει κοινωνικές ρυθμικότητες, η κατηγοριοποίηση των προσώπων σε υγιείς, φορείς, ασθενείς, νοσηλεύομενους, διασωληνομένους, ανανήψαντες και θύματα, καλεί τη Φιλοσοφία να διατυπώσει τόσο τον παραμυθητικό όσο και τον αναλυτικό Λόγο της. Στον πρώτο ανήκει ένας αναπροσανατολισμός του βίου σε σχέση με παραμελημένες αξίες και αρχές, στον δεύτερο η κριτική θεώρηση των τεχνολογιών ελέγχου του χώρου, των σωμάτων και των βουλήσεων, επομένως η πειθάρχηση που επιβάλλεται από την πολιτική εξουσία και που επιβάλλει νέες μορφές κυβερνησιμότητας. Ο Βοήθιος οπτασιάζεται τη φιλοσοφία, ο Μονταίν θεωρεί όπως ο Πλάτωνας τη φιλοσοφία μελέτη θανάτου, ενώ ο Φουκώ αντιμετωπίζει τη διαχείριση του θανάτου ως πολιτικο-φιλοσοφική αφετηρία για μια αναλυτική της βιοεξουσίας στα όρια του τριγώνου: Ασφάλεια, Επικράτεια, Πληθυσμός.

Προτεινόμενη βιβλιογραφία

Βοήθιος, *Παραμυθία της Φιλοσοφίας*, μτφρ. Α. Σακελλαρίου, Πατάκης, Αθήνα: 2004.

Μ. Φουκώ, *Η γέννηση της βιοπολιτικής, Παραδόσεις στο Κολλέγιο της Γαλλίας (1978-1979)*, μτφρ. Β. Πατσογιάννης, Πλέθρον, Αθήνα: 2012.

----- *Σκέψεις γύρω από τον μαρξισμό, τη φαινομενολογία και την εξουσία*, μτφρ. Θ. Λάγιος, Futura, Αθήνα: 2013.

----- *Για την κυβέρνηση των ζωντανών. Παραδόσεις στο Κολέγιο της Γαλλίας (1979-1980)*, μτφρ. Γ. Καράμπελας, Π. Μπουρλάκης, Εστία, Αθήνα: 2020.

----- *Η μικροφυσική της εξουσίας*, μτφρ. Λ. Τρουλινού, Ύψιλον, Αθήνα: 2005.

Επεισόδιο 4ο

Ευγενία Μυλωνάκη (Επίκουρη Καθηγήτρια): Η αποψίλωση της ζωής μας

Μπορούμε να κατανοήσουμε την δυσκολία που νιώθουμε μπροστά στην πραγματικότητα της πανδημίας με δύο τρόπους. Σύμφωνα με τον πρώτο, είμαστε αντιμέτωποι με μια σειρά «γεγονότων» τα οποία παρουσιάζουν τεράστιες δυσκολίες. Σύμφωνα με τον δεύτερο, είμαστε αντιμέτωποι με αυτό που η Cora Diamond ονομάζει «δυσκολία της πραγματικότητας», μια ορισμένη δυσκολία να συλλάβουμε και να διανοηθούμε κάτι που θεωρούμε πραγματικό. Στο πρώτο μέρος της συνάντησης θα προσπαθήσω να εισαγάγω την ακροάτρια σε αυτήν την δυσκολία. Στο δεύτερο μέρος θα επιχειρήσω να πραγματευθώ την πιθανότητα αυτή η δυσκολία για εμάς τώρα να έχει να κάνει με το ενδεχόμενο μιας ορισμένης απώλειας του τρόπου ζωής μας: την «απώλεια όλων των γεγονότων», όπως την αντιλαμβάνεται ο Jonathan Lear. Στο τρίτο και τελευταίο μέρος της συνάντησης θα στρέψω την προσοχή μου σε ερωτήματα που έχουν να κάνουν με το τι βιώνουμε όταν ο τρόπος ζωής μας χάνεται ή έχει πια χαθεί. Ενώ συνήθως θεωρείται ότι τη ζωή αυτή μπορούμε να τη συλλάβουμε με βιολογιστικούς όρους (ως ζωή γυμνή από μορφή, π.χ.), θα υποστηρίξω ότι η ζωή της επιβίωσης και η ασύλληπτη δυσκολία της μπορεί να γίνει κατανοητή ως μια αποψιλωμένη ή αδυνατισμένη ή αδικούμενη ζωή μόνο υπό τους όρους μιας ορισμένης μορφής ζωής. Εδώ θα αναφερθώ συνοπτικά στο έργο σύγχρονων Αριστοτελικών φιλοσόφων με έμφαση στο έργο του Michael Thompson. Η θεώρηση αυτή διανοίγει την προοπτική μιας ριζικής ελπίδας.

Προτεινόμενη βιβλιογραφία: Από το βιβλίο *Philosophy and Animal Life*, το άρθρο της Cora Diamond, “The Difficulty of Reality”. Από το βιβλίο του Jonathan Lear το πρώτο κεφάλαιο και ίσως και το δεύτερο. Και τέλος το κεφάλαιο “The Representation of Life” από το βιβλίο *Life and Action* του Michael Thompson.

Επεισόδιο 5ο

Ανδρέας Μιχαλάκης (Επ. Καθηγητής): Αλληλεγγύη σε χαλεπούς καιρούς

Η συζήτηση θα περιστραφεί γύρω από τις παρακάτω θεματικές: (1) οι καταγωγές της έννοιας της αλληλεγγύης: ρεπουμπλικανισμός και χριστιανισμός, (2) η αλληλεγγύη στις σχέσεις φιλίας και αγάπης, (3) η αλληλεγγύη και η αυτονομία ως θεμελιώδεις αξίες της νεωτερικότητας, (4) η αλληλεγγύη και ο κοινωνικός δεσμός μεταξύ ελεύθερων και ίσων πολιτών στη νεωτερικότητα, (5) αλληλεγγύη και δημοκρατία, (6) αλληλεγγύη και ατομικισμός, (7) αλληλεγγύη και κοινωνική συνεργασία/ το ζήτημα της διανεμητικής δικαιοσύνης και των κοινωνικών ανισοτήτων, (8) η αλληλεγγύη υπό συνθήκες παγκοσμιοποίησης: μετανάστευση, προσφυγικό και κοσμοπολιτική αλληλεγγύη.

Βλέπε: ένα βιβλίο του Brunkhorst και ένα άρθρο της Dean. Από την ελληνόγλωσση βιβλιογραφία, ενδιαφέρον παρουσιάζει το βιβλίο του Στέργιου Μήτα, *Η αλληλεγγύη ως θεμελιώδης αρχή δικαίου*, Εκδόσεις Ίδρυμα Σάκη Καράγιωργα, 2016.

Επεισόδιο 6ο

Στασινός Σταυριανέας (Επ. Καθηγητής): Γενναιότητα: μια αρετή για τον πόλεμο ή μια αρετή για την ειρήνη;

Σήμερα ο κόσμος μας βιώνει μια συνθήκη που συχνά περιγράφεται ως πολεμική. Η ανθρωπότητα πολεμάει ενάντια σε έναν εστεμμένο ιό που εξουσιάζει τη ζωή μας και απειλεί να αφαιρέσει, κυριολεκτικά ή μεταφορικά, την πνοή της. Παραδοσιακά η αρετή την οποία οι πολεμιστές πρέπει να καλλιεργήσουν και να επιδείξουν στο πεδίο της μάχης είναι η αρετή της ανδρείας, η μητέρα της δικής μας γενναιότητας. Μία από τις τέσσερις κύριες αρετές, η ανδρεία αναλύεται από τον Πλάτωνα και τον Αριστοτέλη με ιδιαίτερη μέριμνα για τη σχέση της με τις τρεις αδερφές της: τη δικαιοσύνη, την φρόνηση και την σωφροσύνη. Πράγματι οι ανδρείες πράξεις φαίνονται από μία άποψη να υπερβαίνουν τις τρεις άλλες αρετές, όντας πέρα από κάθε υπολογισμό, στάθμιση και λογική· ενώ από μια άλλη άποψη οι πράξεις αυτές δεν θα αποδίδονταν σε έναν ανδρείο χαρακτήρα εάν δεν συμπεριλάμβαναν και τις υπόλοιπες αρετές. Θα ήταν απλά προϊόν τρέλας, αποκοτιάς ή απελπισίας. Εάν η αυθεντική ανδρεία προϋποθέτει την κατοχή των υπόλοιπων αρετών, τότε συνιστά την έκφραση, με την επιτέλεση κάθε αυθεντικά γενναίας πράξης, της αρετής στο σύνολό της. Αν αυτή η θέση περιλαμβάνει κάποιο σπέρμα αλήθειας δεν είναι περίεργο ότι αυτό γονιμοποιείται σήμερα στη σημαντική θέση που φαίνεται να κατέχει η συζήτηση για την αρετή της γενναιότητας σε διαφορετικά θεωρητικά πλαίσια: στο πεδίο της ψυχολογίας ως προϋπόθεση της δημιουργικότητας και της αυθεντικότητας, στο πεδίο της πολιτικής ως αποφασιστικότητα και ηγετική ικανότητα, στο πεδίο της επιχειρηματικότητας ως δεξιότητα για την ανάπτυξη και διαχείριση του δυναμικού και των πόρων μας. Όλα τα παραπάνω όμως δεν είναι παρά δεξιότητες που καλούμαστε να καλλιεργήσουμε καθημερινά στο πλαίσιο μιας ειρηνικής κανονικότητας. Είναι η γενναιότητα άραγε μια αρετή για τον πόλεμο ή μήπως είναι εξ ίσου μια αρετή για ειρηνικούς καιρούς;

Θα συζητήσουμε την έννοια της ανδρείας στον Πλάτωνα και τον Αριστοτέλη και, κυρίως, τη σχέση της με την αρετή της γενναιότητας, όπως και την ανάλυση της τελευταίας στο έργο φιλοσόφων και ψυχολόγων του 20ου αι.

Βλέπε:

Αριστοτέλης, *Ηθικά Νικομάχεια*, τόμος Α, μτφρ. Δ. Λυπουρλής, εκδ. Ζήτρος, 2006. Βιβλίο Γ 6- 9.

Πλάτων, *Λάχης*, μτφρ. Δ. Τζωρτζόπουλος, εκδ. Ζήτρος, 2008.

May, Rollo. *The courage to be creative*, W.W. Norton, 1975.

Επεισόδιο 7ο

Πάυλος Κόντος (Καθηγητής): Η ελπίδα όταν όλα είναι κλειστά

Η ελπίδα ακροβατεί ανάμεσα στην τυφλή/αδικαιολόγητη αισιοδοξία και στην απαισιοδοξία, την παραίτηση, την απελπισία. Το ερώτημα, ωστόσο, είναι κατά πόσον θέλουμε ή όχι να εντάξουμε στην ελπίδα στοιχεία ορθολογικότητας, κατά πόσον δηλαδή τέτοια στοιχεία δεν στερούν από την ελπίδα το γνήσιο νόημά της που είναι ότι αυτή μάς οδηγεί πέρα από το προσδοκώμενο ή από το προϊόν ενός απλώς ορθού υπολογισμού ή μιας συνετής πρόβλεψης.

Η δυτική σκέψη φαίνεται λοιπόν να προτείνει δύο τελείως διαφορετικά μοντέλα μεταξύ τους: (α) αυτό που μας παρέχουν ο Θουκυδίδης και ο Αριστοτέλης (ο πρώτος, μεταξύ άλλων, στην περιγραφή του λοιμού της Αθήνας, ο δεύτερος, μεταξύ άλλων, στη *Ρητορική*): εδώ, η ελπίδα προϋποθέτει ορθολογικότητα χωρίς, όμως, να καταλήγει σε στείρο υπολογισμό και το ερώτημα είναι ποιος είναι αγαθός ή όχι, (β) αυτό που εισηγείται ο Απόστολος Παύλος και ξαναβρίσκουμε, σε διάφορες εκδοχές του, στον Θωμά Ακκινάτη ή τον Κίρκεγκωρ: εδώ, η ελπίδα γίνεται το άνοιγμα σε κάτι πέρα από τον λόγο, σε μια πραγματικότητα που ανθίσταται

σε έλλογη ερμηνεία και αντιπαρατίθεται στην εμπειρία και το ερώτημα είναι ποιος έχει την πίστη που απαιτεί μια τέτοια στάση. Μεγάλο ενδιαφέρον, βέβαια, παρουσιάζουν και προσπάθειες συγχώνευσης των δύο μοντέλων (τέτοιο είναι και το εγχείρημα του Bloch), η τελευταία από τις οποίες είναι εκείνη του Jonathan Lear (*Radical Hope*, 2008).

Επικαιρότητα: από τον Θουκυδίδη και τον Αριστοτέλη μέχρι τον Απόστολο Παύλο και τον Lear, η συζήτηση για την ελπίδα λαμβάνει όλη τη δραματικότητά της όταν εντάσσεται σε ένα σκηνικό κρίσης, αδιέξοδου, απορίας. Κι αυτό ακριβώς είναι που καθιστά το ζήτημα φλέγον στη σημερινή συγκυρία.

Βλέπε:

Σ. Ζουμπουλάκης (επιμ.), *Για την ελπίδα*, Άρτος Ζωής, Αθήνα: 2020.

J. Lear, *Radical Hope*, Harvard UP, Cambridge Mass.: 2008

Kazantzidis, G. & Spatharas, D. (eds.) *Hope in ancient literature, history, and art*, De Gruyter, Berlin/Boston: 2018.